

Autor:

Ivan Brkljač, Ekspert za cirkularne migracije

CIRKULARNE MIGRACIJE

Pojam i primer Srbije

Priručnik za cirkularne migracije

Uvod

Migracije ljudi su postale glavna karakteristika savremenog doba. Globalizacija, političke promene, ekonomska nejednakost i klimatske promene su neki od faktora koji utiču na migracije ljudi širom sveta. Cirkularne migracije se odnose na uzorak ljudskih migracija gde se ljudi stalno ili periodično kreću između dve ili više zemalja ili mesta, obično u potrazi za poslom. Ovaj pojam sve više dobija na značaju u kontekstu globalnih migracija i ekonomskih trendova. Ovaj rad će se fokusirati na cirkularne migracije u Srbiji, gde se veliki broj ljudi preseljava između Srbije i drugih zemalja, posebno u Evropi.

Definicija cirkularnih migracija

Cirkularne migracije predstavljaju obrasce migracija gde se migranti iz zemlje porekla sele u zemlju odredišta, ali se povremeno vraćaju u zemlju porekla. Ove migracije mogu biti motivisane različitim faktorima, uključujući ekonomske, porodične, političke i druge razloge. Cirkularne migracije mogu biti na makro ili mikro nivou, gde se pojedinci, porodice ili čitave zajednice sele između zemalja ili regiona.

Početak migracija (emigracije) u Srbiji

Emigracija ima dugu istoriju u Srbiji, a preciznije se može pratiti od vremena koja se sežu još od perioda bivše Jugoslavije. U to vreme, radnici su migrirali na zapad, pre svega u Nemačku i Austriju, u potrazi za poslom, ali su se često vraćali u matičnu zemlju, donoseći sa

sobom novac, veštine i iskustvo. Ovo je bilo deo šireg obrta "gastarbajterskog" migracionog modela koji je bio karakterističan za zemlje jugoistočne Evrope tokom tog perioda.

Ova rana faza cirkularnih migracija bila je vođena pre svega ekonomskim faktorima. Jugoslavija je u to vreme prolazila kroz period industrijalizacije i urbanizacije, ali je i dalje bila relativno siromašna u poređenju sa zapadnim zemljama. Migracije na zapad pružale su ljudima priliku da poboljšaju svoj ekonomski status i omoguće bolju budućnost svojim porodicama.

Ova dugogodišnja emigracija rezultirala je u velikom broju građana Republike Srbije koji žive u inostranstvu kao i još većem broju onih koji imaju srpsko poreklo. Procene su različite ali racionalno je pretpostaviti da se van granica Republike Srbije nalazi između **1.300.000 i 2.000.000** državljana dok oko **10.000.000** pojedinaca smatra da svoje poreklo ili deo svog porekla vuče iz Republike Srbije¹. Najveći broj naših ljudi se nalazi u zemljama nemačkog govornog područja, a dominantno u samoj Nemačkoj:

Nemačka - oko 50%

Austrija - oko 8%

Švajcarska - oko 4%

Ostali - oko 38%

Jedan od razloga za veliku razliku između broja građana Republike Srbije u inostranstvu i onih koji sebe smatraju pripadnicima srpskog naroda, a nemaju državljanstvo, jesu zakoni Nemačke i Austrije koji ne dozvoljavaju dvojno državljanstvo državljanima Nemačke ili Austrije sa Republikom Srbijom.

Savremene cirkularne migracije u Srbiji

Danas se cirkularne migracije u Srbiji odvijaju na nekoliko različitih načina. Mnogi ljudi iz Srbije su se preselili u druge evropske zemlje u potrazi za boljim ekonomskim prilikama, ali se redovno vraćaju u Srbiju, održavajući jake veze sa svojom matičnom zemljom. Ovo može uključivati povratne posete porodici, održavanje nekretnina u Srbiji ili čak pokretanje sopstvenih preduzeća koristeći kapital i veštine sticane u inostranstvu.

Savremene cirkularne migracije su takođe oblikovane globalnim trendovima, kao što su rast digitalne ekonomije, globalizacija tržišta rada i rast fleksibilnih radnih aranžmana. Na primer, sve više ljudi iz Srbije radi za kompanije iz inostranstva na daljinu, putujući samo po potrebi na sastanke, treninge ili druge radne obaveze. Ova vrsta cirkularnih migracija pruža ljudima priliku da poprave svoju ekonomsku situaciju bez potrebe za trajnim preseljenjem.

Kako bi se razumeli različiti tipove cirkularnih migracija, možemo navesti par primera na kojima se vidi kako različiti tipovi migracija podpadaju pod istu terminologiju.

Primer 1: Sezonski radnik - cirkularni tip

Bilo da je u pitanju sezonski radnik koji radi u građevinskoj, transportnoj, poljoprivrednoj, automobilskoj industriji ili drugim, u pitanju su uglavnom radnici niže stručne spreme ili oni koji svoje stečene kvalifikacije ne koriste u okviru zaposlenja. Kada govorimo o ovim radnicima, oni su mahom pojedinci koji na određene periode (uglavnom do 3 meseca) odlaze u inostranstvo, prevashodno u zemlje Evropske unije. Ovi tipovi radnika neretko nemaju administrativni osnov za boravak i rade mimo propisa zemlje u kojoj se nalaze te je taj tip migracije vrlo teško ispratiti. Drugi pak imaju ugovore o zaposlenju u Srbiji i idu na rad u drugi ogranak kompanije, koji se nalazi izvan granica Republike Srbije. Uglavnom na periode boravka van zemlje idu sami, bez porodice.

Primer 2: Sezonski radnik - klasični tip

Za razliku od cirkularnog tipa sezonskih radnika, klasični tip ima definisan pravni status i u dužem vremenskom kontinuitetu boravi u zemlji destinacije. Ovde se najčešće ubrajaju sezonski radnici u građevinskoj industriji, transportnoj industriji i ugostiteljstvu. To su uglavnom pojedinci koji u jeku turističke i građevinske sezone (uglavnom od proleća do jeseni) borave u drugim zemljama te se zatim vraćaju u zemlju. U poslednje vreme kada govorimo o ugostiteljstvu, to su ma-

hom pojedinci koji idu u Hrvatsku, Maltu, Crnu Goru i neke od zemalja Evropske Unije, zatim na "Work and travel" programe, a pod ovaj tip migracija možemo da podvedemo i radnike koji imaju izražen sezonalitet rada kao što su radnici na preokookeanskim ili rečnim brodovima, vozači kamiona, itd. Ovi pojedinci uglavnom odlaze van zemlje sami, a ukoliko ih imaju, porodice ostaju u zemlji.

Primer 3: Radnik na daljinu - Remote worker

Remote work ili rad na daljinu je specifičan tip cirkularnih migracija jer on ne sadrži nužno fizičku realokaciju pojedinca u inostranstvo već samo realokaciju njegovih poslovnih zbivanja van granica Republike Srbije. Ovi radnici često rade u drugim vremenskim zonama, primaju plate na internacionalne račune, imaju specijalne tipove zdravstvenih osiguranja, itd. Oni imaju drugačije potrebe od redovne radne snage u Srbiji ali su i integralni deo stanovništva. To su često digitalni radnici, radnici u transportnoj industriji (dispečeri i brokeri), frilenseri, konsultanti, itd. i iako im se centar poslovnih zbivanja nalazi van granica zemlje, centar privatnih i porodičnih zbivanja im se nalazi u Srbiji i to ih čini svojevrsnim cirkularnim migrantima.

Primer 4: Digitalni nomad

Digitalni nomadi su najčešće strani državljani koji su ili samostalni preduzetnici ili radnici na daljinu zaposleni u međunarodnim kompanijama koje nemaju predstavništvo u Republici Srbiji. U Srbiji provode od nekoliko dana do nekoliko meseci i odavde rade i stvaraju za strana tržišta. Beograd se neretko nalazi u top 10 na renomiranoj Nomad Listi³ koja rangira najbolje destinacije za digitalne nomade na svetu. Najčešće dolaze u letnjim mesecima i u proseku se zadržavaju oko dve nedelje⁴. Često koriste *coworking* prostore⁵ za rad i iznajmljuju stanove na platformama Airbnb i Booking.com. Novim predlogom zakona o strancima⁶ klasifikovani su kao zasebna jedinica stranaca koja će uskoro imati i prava na produženi boravak.

*Primer 5: "Gasterbajter"

Pod određenim uslovima i „gasterbajteri“ se mogu smatrati cirkularnim migrantima, pre svega zato što se suštinski oni privremeno iseljavaju iz domovine najčešće sa deklarativnim ciljem povratka u zemlju. Iako taj „privremeni“ rad ume da potraje i do 40 godina, tačnije do odlaska u penziju, ovaj tip preseljenja u sebi

2 Vidi više na sledećem [linku](#).

3 Nomad Lista – [link](#)

4 Digital Nomad Skener – UNDP Srbija - [link](#)

5 Vidi više o coworking prostorima u Srbiji na ovom [linku](#).

6 Zakon o izmenama i dopunama zakona o strancima – [link](#)

sadrži izmeštanje radi premeštanja centra poslovnih zbivanja. Ova grupa ima tendenciju da se ne aklimatizuje na zemlju destinacije već nastavlja da gradi privatne i porodične veze u domovini, sa ciljem povratka u zajednicu u izvesnom trenutku. S obzirom na to da mnogi provedu i više od polovine života u rasejanju, ovo se treba pre smatrati oblikom trajne, a ne cirkularne migracije.

Uticaj cirkularnih migracija na Srbiju

Cirkularne migracije imaju značajan uticaj na ekonomiju Srbije. Doznake od radnika iz inostranstva čine značajan deo državnog dohotka, i igraju važnu ulogu u ekonomiji. Prema podacima Svetske banke, doznake su u Srbiji dostigle 5,6 milijardi dolara u 2022. godini, što predstavlja značajan deo (oko 8.8%) bruto domaćeg proizvoda (BDP), koji je u 2022. godini iznosio nešto preko 60 milijardi dolara.⁷

Pored toga, povratnici koji se vraćaju u Srbiju nakon što su radili u inostranstvu često donose sa sobom novi kapital i veštine koje mogu doprineti ekonomskom razvoju. Ovi povratnici mogu da pokrenu nova preduzeća, stvore nova radna mesta i doprinesu prenosu znanja i veština. Neki povratnici takođe pomažu u izgradnji međunarodnih veza i partnerstava, što može dovesti do povećane trgovine, investicija i saradnje.

Zatim, cirkularni migranti utiču na stvaranje novih veza između matice i zemalja destinacije. Ovaj vid povezivanja sa međunarodnom zajednicom može otvoriti put za cirkularne migracije da funkcionišu dvostrano i da u prilikama koje se razvijaju u Srbiji učestvuju i cirkularni migranti iz drugih zemalja (na primer sezonski radnici koji rade leti na hrvatskom primorju dolaze da rade zimsku sezonu u nekom od zimskih centara, kao što su Kopaonik i Zlatibor).

Cirkularne migracije takođe mogu da utiču na imidž zemlje u inostranstvu, kako pozitivno, tako i negativno. Naši radnici su vrlo cenjeni u nekim od zemljama destinacije, kao na primer u Mađarskoj⁸, dok u nekim zemljama postoji negativnija slika o našim državljanima, a jedan od tih primera je Malta⁹ i to uglavnom zbog incidenata izazvanih od strane malog broja pojedinaca.

Kao vrlo kompleksna tema, cirkularne migracije mogu da se gledaju iz mnogo različitih uglova ali one su u svakom slučaju bolja opcija za državu poput Srbije od trajne emigracije i zbog toga je poželjno poboljšavati poziciju cirkularnih migranata u matičnoj zemlji kako bi se pojedinci vraćali u nju i kako bi pozitivna strana cirkularnih migracija nadjačala negativne aspekte ovog fenomena.

Izazovi migracija u Srbiji

Iako cirkularne migracije donose brojne koristi, one takođe predstavljaju izazove. Mnogi ljudi koji migriraju u potrazi za poslom ostavljaju porodice u Srbiji, što može dovesti do društvenih problema, uključujući emocionalnu distancu, razdvojenost porodica i problematiku brige o deci.

Pored toga, postoji izazov potencijalnog „odliva mozgova“, gde visoko obrazovani i talentovani ljudi napuštaju Srbiju u potrazi za boljim prilikama. Ovo može otežati budući ekonomski razvoj, s obzirom na to da zemlja gubi stručnjake i profesionalce koji su ključni za njen razvoj. To se i dešavalo od kraja devedesetih godina prošlog veka pa sve do kraja prve decenije XXI veka.

Sada stvari izgledaju malo drugačije. “Odliv mozgova” ne predstavlja toliki problem za našu zemlju s obzirom na to da je u periodu od 2015. do 2019. Srbija imala neto priliv od 90.000 visokoobrazovanih u odnosu na odliv, što je pokazalo istraživanje Bečkog instituta za ekonomski razvoj.¹⁰

Pored toga, naša emigraciona slika je često u medijima pogrešno predstavljena. Neretko ćete u medijima naći izveštaje kako godišnje izgubimo grad veličine Jagodine i kako od 40.000 do 60.000 ljudi napusti Srbiju, a to nije u potpunosti tačno. Gorenaveden broj je tačan kada govorimo o broju godišnjih odlazaka ali on ne uračunava broj ljudi koji se vrate. Mi sada znamo iz istraživanja koje je radio prof. dr. Mihail Arandarenko¹¹ da godišnje u neto iznosu Srbiju napusti između 5.000 i 8.000 ljudi, što i dalje nije zanemarljiv broj ali je daleko manji od dramatičnih 50.000. Sa druge strane, znamo da se od deset građana koji napuste zemlju osam u nekom trenutku vrati kao i da naš emigracioni profil sada izgleda skoro identično kao demografska struktura stanovništva. To dalje implicira da nam zemlju u najvećem broju napuštaju niže ili srednje obrazovan ali stručan kadar¹².

7 Svetska Banka – [link](#)

8 Hungary Today – [link](#)

9 Malta Today – [link](#)

10 WIIW - Evidence of brain gain for some Western Balkan countries – [link](#)

11 Prof. dr. Mihail Arandarenko – [link](#)

12 HDR – UNDP – Mihail Arandarenko – [link](#)

Organizacije i institucije koje se bave migracijama i dijasporom

Postoje različite organizacije koje se bave pitanjima migracija u Srbiji, uključujući cirkularne migracije. Neke od njih uključuju:¹³

1. **Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA):** Ova nevladina organizacija pruža pravnu pomoć, savetovanje i druge usluge za tražioce azila i druge migrante u Srbiji.
2. **Grupa 484** Ova organizacija se bavi pitanjima migracija i azila, s posebnim fokusom na prava migranata i izbeglica.
3. **Međunarodna organizacija za migracije (IOM)** - Misija u Srbiji IOM je vodeća međunarodna organizacija na polju migracija, a njena misija u Srbiji se bavi širokim spektrom pitanja, uključujući cirkularne migracije, reintegraciju povratnika, borbu protiv trgovine ljudima, i druge.
4. **UNHCR - Kancelarija u Srbiji:** Agencija UN za izbeglice se takođe bavi pitanjima migracija u Srbiji, iako je njen fokus uglavnom na izbeglicama i tražiocima azila.
5. **Beogradski centar za ljudska prava:** Ova organizacija pruža pravnu pomoć i zagovara prava migranata, uključujući tražioce azila i izbeglice.
6. **Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja:** Ovo državno ministarstvo se bavi pitanjima migracija u okviru svojih nadležnosti, uključujući socijalnu zaštitu migranata.
7. **Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije:** Komesarijat je državna institucija zadužena za pitanja izbeglica i migracija u Srbiji, uključujući pitanja cirkularnih migracija.
8. **Tačka Povratka:** Ova nevladina organizacija iz Srbije fokusirana je na podršku povratnicima iz inostranstva, kako bi se osigurao njihov održiv povratak i integracija u srpsko društvo. Oni pružaju usluge u oblasti preduzetništva, tržišta rada, socijalne inkluzije i informisanja, što sve ima uticaj na cirkularne migracije.
9. **Uprava za dijasporu i Srbe u regionu:** Ova državna institucija je zadužena za održavanje veza sa srpskom dijasporom i Srbima u regionu. Oni igraju ključnu ulogu u podršci cirkularnim migracijama, posebno u pogledu održavanja veza sa Srbima koji žive i rade u inostranstvu.

10. **Nemačko-srpska inicijativa za održivi rast i zapošljavanje (GIZ):** Iako nije isključivo usmeren na migracije, ovaj program nemačke razvojne agencije GIZ radi na poboljšanju uslova za održivi ekonomski rast i zapošljavanje u Srbiji, što može imati indirektan uticaj na cirkularne migracije kroz stvaranje boljih uslova za povratnike.

Cirkularne migracije pre depopulacije!

Cirkularne migracije pre depopulacije! je projekat koji sprovode **Fondacija za razvoj ekonomske nauke (FREN)** i **Centar za evropske politike (CEP)**, u trajanju od januara 2022. do decembra 2023. godine, a finansira se sredstvima Evropske unije. Cilj projekta je dvostruk, i u prvoj godini je podrazumevao ekstenzivnu istraživačku delatnost u vidu objavljivanja **Komparativne analize** iskustava tri zemlje članice Evropske unije sa procesima cirkularnih migracija, **Ocenu Akcionog Plana** koja je procenila postojeći normativni okvir koji uređuje ekonomske migracije u Srbiji, i **Ocenu kvaliteta podrške** koja se kroz portale eUprave i Tačke povratka pruža cirkularnim migrantima u Srbiji. U drugoj godini sprovođenja projekta, akcenat je na izgradnji kapaciteta organizacija civilnog društva na lokalnom nivou (Regionalnih centara izvrsnosti – ReCeEx), kako bi na lokalnom nivou, pored ostalih aktivnosti, sproveli građanske konsultacije sa cirkularnim migrantima i uspešno započeli konstruktivni dijalog sa lokalnim i regionalnim donosiocima odluka u cilju poboljšanja lokalnih i regionalnih uslova za intenziviranje procesa cirkularnih migracija.

Lokalne organizacije civilnog društva koje će učestvovati u ovom projektu su: **Somborski edukativni centar** (ReCeEx za sever Srbije), **Centar za edukaciju i transparentnost – CETRA** (ReCeEx za istok), **Centar za razvoj građanskog društva PROTECTA** (ReCeEx za jug), i **Asocijacija za razvoj Ibarske doline** (ReCeEx za jugozapad). Da bi ovaj poduhvat bio uspešan, obezbeđena je ekspertiza **Tačke povratka**, organizacije koja na nacionalnom nivou pruža mnoge od usluga za koje će Regionalni centri izvrsnosti biti osnaženi.

¹³ Ispod su navedene samo neke od najrelevantnijih organizacija i institucija koje se bave migracijom i dijasporom.

Politike i podsticajne mere koje utiču na cirkularne migracije

Postoje razne politike koje mogu da utiču na cirkularne migracije. Na primer, politike o radnim vizama, integraciji migranata, priznavanju inostranih kvalifikacija i pristupu socijalnoj zaštiti sve mogu da igraju ulogu u oblikovanju obrazaca cirkularnih migracija.

Cirkularne migracije, kao i migratorno kretanje ljudi, nisu izazov sa kojim se suočava samo Srbija ili naš region. To je globalni fenomen sa kojim i Zapadna Evropa ima puno izazova, a više informacija o politikama EU i slobodnom kretanju možete pronaći u okviru teksta „Overview of EU Rights on Free Movement of Workers and Families“.¹⁴

U kontekstu Srbije, politike EU o slobodi kretanja radnika su od velike važnosti. Kako Srbija nastoji da se pridruži EU, mogućnost lakšeg kretanja ljudi između Srbije i EU bi mogla da ima značajan uticaj na cirkularne migracije. Primera radi i Hrvatska i Rumunija, kao zemlje iz okruženja koje su skoro pristupile Evropskoj Uniji, imale su veliki skok u emigraciji u prvih nekoliko godina nakon pristupanja Evropskoj uniji. Hrvatska je recimo, za 10 godina izgubila oko 5% stanovništva zahvaljujući emigraciji i pala je na manje od 4 miliona stanovnika¹⁵. Isti trend se može očekivati i u Srbiji, te je zbog toga naša zemlja uvela određene mere kako bi ublažila taj broj, podstakla povratak i smanjila pritisak na iseljavanje. Kako bi odgovorila na migratorne trendove Vlada Republika Srbije je donela nekolicinu bitnih mera i podsticaja koji imaju za cilj da pozitivno utiču na cirkularne i povratničke migracije.

Poreski podsticaji za zaposlenje povratničke radne snage: U martu 2019. godine donet je propis po kom, ukoliko se neko nakon dve ili više godina vraća u Srbiju kao profesionalac, a poslodavac je spreman da toj osobi ponudi tri puta veću prosečnu platu, taj poslodavac ima priliku da aktivira podsticaj u kom bi se poreska osnovica za zaposlenje povratnika umanjila za 70% što čini povratnike konkurentnijim na tržištu rada. Ovaj podsticaj traje čak pet godina i suštinski je vezan za povratnika, a ne poslodavca, jer ukoliko nakon tri godine angažmana kod jednog poslodavca, povratnik dobije slične ili iste uslove kod drugog poslodavca, taj podsticaj se za preostali period seli sa korisnikom podsticaja. Važno je napomenuti da se ovi podsticaji odnose kako na građane Republike Srbije, tako i na strane državljane.¹⁶

Poreski podsticaji za zaposlenje studenata iz inostranstva: Vrlo sličan podsticaj kao gore naveden postoji i za zaposlenje studenata koji su fakultet ili viši stepen obrazovanja završili u inostranstvu. Uslovi su da je student najmanje jednu godinu proveo na stručnom usavršavanju i da je poslodavac spreman da mu da dva puta veću prosečnu platu. Ovaj podsticaj takođe traje pet godina.¹²

Carinske olakšice: Do pre samo četiri godine, ukoliko bi se povratnik vraćao u Republiku Srbiju, nevezano od vremena boravaka u inostranstvu, imao je prava da unese samo do €5.000 pokretne imovine. To je sada izmenjeno i napravljeni su pragovi:

- Do dve godine boravka u inostranstvu važi stara cifra od €5.000
- Između dve i deset godina boravka u inostranstvu, prag je podignut na €20.000
- Ako je osoba boravila u inostranstvu više od deset godina, ne postoji gornji prag na unos pokretne imovine

Procedura funkcioniše tako što lice koje živi u inostranstvu pre povratka mora da kontaktira najbliže konzularno predstavništvo i dobije formular u kom popiše svu pokretnu imovinu nakon čega ostvaruje dodatna prava.¹⁷

Nostrifikacija diploma: Od 2019. uvedeno je pojednostavljeno i digitalizovano priznavanje stranih diploma i svedočanstava. Ukoliko je visokoškolska ustanova sa koje povratnik/ca priznaje svoju diplomu jedan od prvih 500 univerziteta na Šangajskoj, US News ili Gardijanovoj listi, priznavanje diplome se sprovodi za osam radnih dana u odnosu na prethodnih 90. Ukoliko je univerzitet ispod 500 najbolje rangiranih, proces traje do 60 dana ali se u praksi za manje od mesec dana dobija potvrda. Proces je digitalizovan i originali se daju na uvid prilikom preuzimanja rešenja o nostrifikaciji.¹⁸

Carta Serbica¹⁹: Karta Serbica je program namenjen stranim državljanima srpskog porekla koji ne poseduju dokumenta Republike Srbije. Ova inicijativa je potekla iz same dijaspore, a ceo program je pripremila organizacija Tačka povratka. Program je namenjen:

- Drugoj, trećoj i četvrtoj generaciji ljudi rođenih u dijaspori koji nemaju srpsko državljanstvo ali imaju srpsko poreklo

14 IHREC – [link](#)

15 Slobodna Evropa – [link](#)

16 Zakon o porezu na dohodak građana – (član 15v) - [link](#)

17 Uredba o carinskim povlasticama – [link](#)

18 Odluka o priznavanju stranih diploma – [link](#)

19 Carta Serbica – [link](#)

- Stranim državljanima rođenim u Srbiji ili inostranstvu koji su se u jednom trenutku zbog životnih okolnosti odrekli srpskog državljanstva (pre svega Nemačka i Austrija)
- Strancima srpskog porekla koji su podneli zahtev za prijem u srpsko državljanstvo ali u procesu čekanja žele da borave u Republici Srbiji.

Zaključak

Cirkularne migracije predstavljaju jedan od ključnih aspekata savremenog društveno-ekonomskog života u Srbiji. U kontekstu globalizacije, tranzicije ka digitalnoj ekonomiji i stalnih promena na tržištu rada, ovaj fenomen dobija sve veći značaj. Kao takve, cirkularne migracije donose brojne izazove, ali i pružaju značajne mogućnosti za razvoj Srbije.

Migranti donose sa sobom dragoceno iskustvo, znanja i veštine stečene u inostranstvu, čime mogu doprineti ekonomskom i socijalnom razvoju zemlje. Međutim, proces reintegracije povratnika nije bez izazova. Važno je da se kreira sveobuhvatna politika koja će omogućiti efikasan i human proces reintegracije, koja uključuje ekonomske podsticaje, socijalnu podršku, priznavanje

inostranih kvalifikacija, podršku za pokretanje posla, kao i brojne druge mere.

Uloga države i različitih organizacija, kao što su pored gore pomenutih i budući ReCeEx-i, je od suštinske važnosti u ovom procesu. Kroz kreiranje povoljnih uslova i pružanje neophodne podrške, oni mogu pomoći povratnicima da se uspešno reintegrišu i iskoriste svoje potencijale u najbolje moguće svrhe. Pritom je važno ne samo osigurati povratak, već i stvoriti uslove za održivi razvoj i prosperitet Srbije, kako bi se smanjio odlazak stanovništva i povećao povratak.

U daljem razvoju ovih politika, neophodno je uzeti u obzir dinamiku cirkularnih migracija, kao i potrebe i iskustva migranata. Razumevanje ovih aspekata je ključno za kreiranje efikasnih i održivih rešenja, koja će biti u skladu sa interesima svih uključenih strana - povratnika, lokalnih zajednica, države i šireg društva.

Cirkularne migracije predstavljaju složen fenomen koji zahteva sveobuhvatan pristup i aktivno uključivanje svih relevantnih aktera. Kroz pravilno usmerene politike i programe, Srbija ima priliku da maksimalno iskoristi potencijale koje ovaj proces nudi, pružajući time doprinos ekonomskom rastu, socijalnoj koheziji i održivom razvoju društva.

Ove smernice su nastale u okviru projekta „Cirkularne migracije pre depopulacije! Inovativna rešenja za podsticanje cirkularne migracije kao stub povećane konkurentnosti i ekonomskog razvoja“ koji uz podršku Evropske unije sprovode Centar za evropske politike (CEP) i Fondacija za razvoj ekonomske nauke (FREN). Ova publikacija objavljena je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za sadržinu ove publikacije isključivo su odgovorni Fondacija za razvoj ekonomske nauke i Centar za evropske politike i ta sadržina nužno ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

